

På väg mot en perfekt symbios? Om gregoriansk sång och svenskspråkig sjungen tidegård under 1900-talet

---

SVERKER JULLANDER

Denna artikel avser att belysa hur problematiken kring bruket av svenska språket till gregoriansk sång i tidegården har hanterats och debatterats från 1920-talet fram till åren kring millennieskiftet.¹ I artikeln ställs de praktiska lösningar som tillämpades i olika melodiutgåvor i relation till de principiella resonemang som fördes av utgivningsansvariga och andra i kommentarer, artiklar, böcker och recensioner. Den tidegårdssång som praktiseras i kloster har dock lämnats utanför framställningen.² Mångfalden av gregorianska sångtyper har nödvändiggjort en avgränsning. Av flera skäl har jag valt att här särskilt behandla psalmodiering av psaltarpsalmer. Psalmodin är "[t]idegårdens centrala del" (Peters 1926, s. 60) och psalmodieringen beskrivs av flera av de refererade författarna som särskilt problematisk vid överföring till svenska; dessutom underlättar den relativt strikta formelmässigheten jämförelser mellan olika val av textunderläggning.

---

1 Utvecklingen under 2000-talet, i synnerhet framväxten av (läst och sjungen) tidegård med frikyrkligt ursprung, behandlas kortfattat i Jullander 2019, s. 42–43.

2 För exempel från detta område hänvisas till Strinnholm Lagergren 2009, särskilt s. 148–157 (om bruket av gregorianik i karmelitklostren i Glumslöv och Norraby) samt s. 163–180 (om birgittinsk praxis i Vadstena och Nicolas de Goedes nyskapande på gregoriansk grund). Även Ekenberg (1980, s. 61–62) beskriver och exemplifierar kortfattat de Goedes metod.

En svensk gregoriansk tidegård

När ”tidegårdens tillskyndare”,³ dåvarande komministrarna Arthur Adell (1894–1962) och Knut Peters (1894–1951), i början av 1920-talet inledde sitt arbete med att samla och bearbeta material för en tidebönspraxis i Svenska kyrkan,⁴ utgick man från övertygelsen att tidegården som form för gemensam bön var en del av det reformatoriska arvet, och att den borde återupplivas som en del av Svenska kyrkans gudstjänstpraxis. En naturlig konsekvens av denna målsättning blev att tidebönsens språk skulle vara svenska. Under en period på 35 år kom Adell och Peters, helt på eget initiativ och utan officiellt stöd av Svenska kyrkan centralt, att utge ett stort antal böcker och häften med ordningar för tideböns gudstjänster.⁵ Den första av dessa publikationer, *Evangelisk tidegård* (1924), är till omfånget blygsam: på tolv sidor ges ordningar med musik för tre tideböner – laudes, vesper och completorium – vartill kommer en utförlig introduktion i två delar: en historisk bakgrund och beskrivning av tidegårdens struktur och huvudinnehåll (Peters) samt anvisningar för utförandet av den gregorianska sången (Adell).⁶

Adell och Peters var övertygade om att tidegården så långt möjligt skulle sjungas och att den gregorianska sången är dess musikaliska språk. De framhåller i förordet till *Evangelisk tidegård* att det textliga och musikaliska materialet bygger på svensk tradition från reformationstiden; redan ordet ”evangelisk” i titeln, liksom överskriften ”Ur den svenska kyrkans sångskatt” visar den vikt de lade vid att

---

3 Titeln på 1991 års temanummer av *Svenskt Gudstjänstliv*, som hade karaktär av jubileumsskrift med anledning av Laurentius Petri-sällskapets 50-årsjubileum.

4 Knut Peters och hans familj praktiserade sjungen gregoriansk tidebön med början våren 1920; Adells och Peters samarbete påbörjades sommaren 1923 (Peters 1971, s. 3 och 5).

5 Adells och Peters tidegårdsarbete var inte begränsat till utgivningsverksamhet. De författade artiklar och böcker, föreläste i olika kyrkliga sammanhang, anordnade kurser och praktiserade själva regelbunden tidebön i de församlingar där de verkade.

6 En utförlig redogörelse för innehållet i den första utgåvan av *Evangelisk tidegård* finns i Holte 1991, s. 10–11.

förankra tidegården i en svensk luthersk tradition, med återopande av Laurentius Petris (1499–1573) arbete för att i den reformerade svenska kyrkans gudstjänst bevara åtminstone delar av det från den katolska tiden ärvda bruket av tidegården. Även om en stor del av det svenska tidegårdsmaterialet från 1500-talet är på latin, var det självklart för Adell och Peters att gregoriansk sång i tidegårdens sammanhang kan och bör utföras på svenska.⁷ Att så stora delar av 1500-talets tidegård ännu sjöngs på latin, trots den reformatoriska principen att fira gudstjänst på folkspråket, förklarar Peters i sin introduktion med ”svenskans outvecklade skick” (s. 6) vid denna tid, en förklaring som återkommer i flera av Adells och Peters senare publikationer, dock utan närmare utredning eller motivering. Här finns ett underförstått argument för att återuppliva gregorianik på svenska: att den moderna svenskan vore bättre lämpad för bruk till gregorianska melodier, och att man därför just i detta avseende inte behövde följa reformationstidens blandspråkiga praxis.

Ett inslag av svenskspråkig gregorianik hade funnits redan i Udde Lechard Ullmans och John Moréns *Förslag till Vesperale för Svenska kyrkan* (1914), ett förslag med intentionen att bli officiellt antaget för bruk i Svenska kyrkan, något som dock aldrig skedde.⁸ I introduktionen till *Evangelisk tidegård* erkänner Peters detta vesperale som det dittills ”förförsta” resultatet av försöken att restaurera bruket av tidegården i Svenska kyrkan. Samtidigt är han kritisk mot Vesperalets ”blandning av gammalt och nytt”, d.v.s. av äldre (inklusive gregorianskt) och nyare musikaliskt material och ser denna som ”ett mindre lyckat försök att sätta en ny lapp på en gammal klädnad” varvid ”[s]åväl det gamla som det nya tyget synes förlora därpå” (s. 7).⁹

Evangelisk tidegård bygger enligt Peters på ”helt annan grund”,

---

7 Detta innebar dock inte att de var omedvetna om eller bagatelliserade svårigheterna med att förena gregoriansk melodik och psalmodi med svenska språket; se vidare nedan.

8 Detta hindrade dock inte att det kom till användning i gudstjänstlivet; Peters (1930, s. 106) nämner dess stora ”popularitet”, vilken han tillskriver det gregorianska materialet.

9 Peters anspelar här på Jesu liknelse om följden av att laga ett gammalt plagg med en bit av okrympt tyg (Matt. 9:17).

nämligen att den gregorianska musiken bör ”få verka i all sin sublimes enkelhet”, d.v.s. utan ”sammanblandning” med nyare musik. Här gör han också en kvalitativ jämförelse med ”modern musik” (utan närmare precisering av detta begrepp) och finner att gregorikanen just som kyrkomusik ”icke ... kan av någon annan musik upphinnas” (s. 7). Peters ser gregorikanen som oupplösligt förbunden med liturgin och liknar deras inbördes förhållande vid ”tvenne samtidigt växande, sig om varandra slingrande rankor” (s. 8). I framhållandet av den gregorianska sångens särställning går han rentav så långt att han, på ett sätt som borde ha väckt visst uppseende, jämför den med Gudsordet och nattvarden: ”I Nattvarden talas ’himlens tungomål’ i den heliga handlingen, i Skriften i det heliga ordet; i den gregorianska musiken i de heliga tonerna” (s. 7). Trots viktiga forskningsinsatser var Adell och Peters i första hand verksamma som – och såg sig själva som – församlingspräster, och deras vision var att integrera den sjungna tidegården, och därmed den gregorianska sången, i det vanliga församlinglivet. Frågan om i vilken utsträckning detta verkligen skedde faller utanför ämnet för denna artikel.

Enligt Adell (1948, s. 93) skedde ”[t]idegårdens första framträdande i sin förnyade gestalt inför en större allmänhet ... symptomatiskt nog, i samband med den första allmänna svenska rikskyrkosångshögtiden i Linköping år 1927.”¹⁰ Till kyrkosångshögtiden trycktes ett särskilt häfte med ordningar för de tidegårdsgudstjänster som där hölls. Mycket tyder på att det var *Evangelisk tidegård*, kompletterad med en ordning för matutin, som utgjorde grundvalen för detta.¹¹ Adell var en av de ledande krafterna i organiserandet av kyrkosångshögtiden och bör rimligen ha haft inflytande över utformningen av dess tidegårdsdel; sannolikt var han också initiativtagare till den-

---

¹⁰ Ordet ”symptomatiskt” kan syfta på att tidegården genom att presenteras i denna kontext blev en del av ett pågående kyrkomusikaliskt reformarbete.

¹¹ Av referatet i *Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv* (Anon. 1927) framgår att fyra tideböns-gudstjänster – matutin, laudes, vesper och completorium – förekom vid vardera ett tillfälle under kyrkosångshögtiden. Se även uppgiften om en ny upplaga av *Evangelisk tidegård* 1927 (fotnot 20).

na. *Evangelisk tidegård* utgjorde också grundvalen för arbetet inom Linköpingskretsen av Kyrkosångens Vänner under senare delen av 1920-talet (Peters 1930, s. 106).

1925 års *Vesperale för Svenska Kyrkan*

Ett år efter *Evangelisk tidegård* utkom en annan tidegårdsbok, *Vesperale för Svenska Kyrkan*, mycket mer omfattande än Adells och Peters häfte och inte tillkommen på enskilt initiativ utan på statligt uppdrag. Det var 1920 års kyrkomöte som tagit initiativet som ledde till att en kommitté av sakkunniga fick ”Kungl. Maj:ts nådiga uppdrag att ’slutredigera Vesperale med texter och melodier justerade efter bibel, psalmbok och koralbok’” (Förord, *Vesperale* 1925). Den i förordet citerade formuleringen antyder att uppdraget endast gällde en redigering av 1914 års *Vesperale* (formellt bara ett förslag) med de justeringar som behövde göras med anledning av 1917 års bibelöversättning, psalmbokstillägget *Nya psalmer* och den nya koralboken. Kommittén, med ärkebiskop Nathan Söderblom (1866–1931) som ordförande,¹² förhöll sig dock tämligen fritt till uppdragets formulering och ansåg sig i stället ”böra i huvudsak ansluta oss till de historiska formerna för matutin, vesper och completorium med dithörande musik”. Med det sistnämnda uttrycket avsågs uppenbarligen den gregorianska sången, även om denna term inte förekommer vare sig i denna volym eller i den samma år utgivna tilläggsvolymen *Psalterium, eller Psaltaren i urval anordnad för växelsång*. *Vesperalet* innehåller ordningar för matutin, vesper (fyra alternativa ordningar) och completorium samt ett tillägg med alternativa melodier. Det gregorianska materialet dominerar, men även några nyare melodier ingår, hämtade från 1897 års *Musiken till Svenska Mässan*, 1914 års *vesperaleförslag* samt, i ett fall, en nykomposition

---

12 Kommitténs vice ordförande var Otto Olsson, organist i Gustav Vasa kyrka, Stockholm, och dess övriga medlemmar var Oscar Blom, organist i Hedvig Eleonora kyrka, Stockholm, och Ivar Widéen, domkyrkoorganist i Skara. Samma personer utgjorde den 1916 tillsatta koralkommittén, vars arbete resulterade i 1921 års koralbok.

av Söderblom. Dessutom föreskrivs psalmer ur psalmboken på några ställen, mestadels som inledning eller avslutning, men i ett par fall även inne i gudstjänsten och även som alternativ till *Magnificat*. Medverkan av orgel förutsätts, och första punkten i ordningen för matutin är ”Orgelpreludium”. Alla de tre nytestamentliga cantica finns med (*Benedictus* har inkorporerats i matutinen); *Magnificat* har dock en svag ställning och är inte obligatoriskt i någon av de fyra alternativa vesperordningarna. Psalteriet innehåller, till skillnad från vesperalet, uteslutande gregorianskt melodimaterial, med undantag för ett fåtal nykomponerade antifoner och växelsånger i slutet av volymen. I psalteriet, som upptar 94 psalmer, är de 25 antifonerna (varav 20 gregorianska) placerade i en separat avdelning, med anvisningar om till vilken eller vilka psalmer de kan användas.

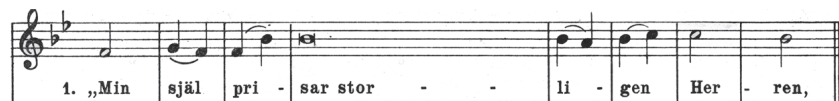
Notationen av psalmodin uppvisar intressanta skillnader mellan vesperalet och psalteriet. I vesperalet¹³ används tre olika notvärden: brevis för tubatonen, fjärdedelsnoter för melismer (halvnoter när en melism inleder initiet) och halvnoter i övrigt. I psalteriet är alla noter skaftlösa och alla utom tuban (noterad som helnot) fyllda, ett notationssätt som markerar rytmisk obundenhet men som sedan föll ur bruk i svenska tidegårdsutgåvor för att först på 1990-talet återkomma. Även i de nykomponerade antifonerna används denna notation, medan antifonerna i vesperalet har en rytmisering i halvnoter och fjärdedelar som tycks vara ett arv från dess föregångare av 1914. Psalteriet har alltså i högre grad än vesperalet befriat sig från den konventionella moderna notationen (Musikexempel 1 a och 1 b).

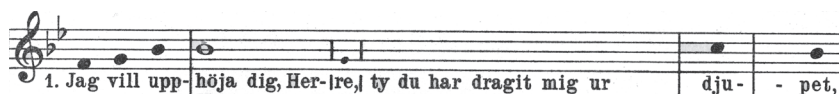
¹³ Psalmodierna till *Benedictus*, *Magnificat* och *Nunc dimittis* samt till *Benedicite* (Psalm 148), som anges som alternativ till *Benedictus* i matutinen.

Musikexempel 1. Exempel på notation i 1925 års *Vesperale* och *Psalterium*.

a. *Vesperale*, ur Magnificat, s. 20.

b. *Psalterium*, ur 30e Psalmen, s. 19.

Under en period på drygt ett år hade alltså Svenska kyrkan berikats med två former för gregoriansk tidegård, den ena en statlig kommittéprodukt tillkommen under ledning av ärkebiskopen, den andra ett helt enskilt initiativ av två unga komministrar. Trots att arbetet med de två utgåvorna måste ha skett parallellt, åtminstone delvis (kommittéarbetet med *Vesperale* torde ha inletts 1920 eller 1921, medan Adells och Peters gemensamma arbete började 1923), så finns det inget som tyder på någon form av kontakt eller samarbete mellan den statliga kommittén och de två eldsjälarna.

Hur såg då Adell och Peters på 1925 års *Vesperale* och *Psalterium*? I den nystartade *Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv*, med den dynamiske Adell som initiativtagare och redaktör, ägnades *Vesperale* och *Psalterium* 1926 en utförlig recension av Knut Peters. Han ser dessa volymer som ett framsteg i jämförelse med 1914 års *Förslag till Vesperale*, framför allt eftersom det gregorianska melodimaterialet här är mycket mer framträdande. Han är dock kritisk på en rad punkter. En av dessa gäller infogandet av psalmer ur psalmboken, och även predikan, inne i ordningarna för matutin och, i synnerhet, vesper. (Sådana inslag föreskrevs även i *Evangelisk tidegård*, men där endast före och – när det gäller svenska psalmer – efter den egentliga tidebönen.)¹⁴ Han vänder sig också mot infogandet av den ”bayerska

¹⁴ Ännu i anvisningarna för *Det svenska antifonalet I* (1949, s. 227) rekommenderas att tidebönerna inleds och avslutas med svensk psalm.

agendans” (den gudstjänstordning som användes i den evangeliska kyrkan i Bayern) icke-gregorianska Gloria Patri – även använt i John Moréns än i dag brukade inledning till julottan – som avslutning på psaltarpsalmerna. En invändning av praktisk natur är att utförandet av tidebönerna i vesperalet kräver åtskilligt bladdrande i olika böcker, bland annat eftersom psalmer och antifoner återfinns på olika ställen i psalteriet. Peters kritiserar också bristen på kyrkoårsanknytning i vesperalet, bland annat avsaknaden av antifoner med de tempore-karaktär (att kyrkoårsanknytningen var en viktig angelägenhet för Peters och Adell framgår av att det redan i *Evangelisk tidegård*, trots det ringa formatet, ges möjlighet till viss kyrkoårsbestämd variation, bland annat genom alternativa hymner i vespern). En stor del av recensionen ägnas åt en skarp och detaljerad kritik av textunderläggningen i psaltarpsalmerna, underbyggd med en lång rad exempel, varav de flesta gäller behandlingen av den dubbelaccentuerade *finalis* i femte psalmtonen. Här använder han uttryck som ”alltför litet genomtänkt”, ”principlost” och ”godtycklighetens prägel” och slutsatsen blir att ”det är långt ifrån det nya Psalteriet till idealet” (s. 58–60). Avslutningsvis anmärker Peters på några inslag i tidebönerna som han finner vara felplacerade, ha felaktiga utförandeanvisningar eller rentav helt saknas; det sistnämnda avser matutinens invitorium.

Att Adell vid denna tid delade Peters kritiska synpunkter är sannolikt, att döma av ett referat av ett föredrag av honom vid Kyrkosångens Vänners centralkommittés möte 11–12 januari 1927.¹⁵ Drygt 20 år senare uttrycker sig Adell mer erkännansamt om 1925 års *Vesperale*, som han betecknar som ”renodlat gregorianskt” (1948, s. 94), en, som vi sett, inte helt korrekt beskrivning.

Peters återkom i *Den gregorianska sången* (1930) på flera ställen till sin kritik av 1925 års *Vesperale*, som han beskrev som uttryck för ”en betänkelig planlöshet och osäkerhet” (s. 61), ett ”mellanting mellan den ’lutherska vespern’, sådan den föreligger i 1914 års *Vesperale*,

---

15 Allard 1927, s. 28. Referatet är neutralt formulerat, men de aspekter av vesperalet som Adell enligt referatet tog upp i sitt föredrag stämmer väl överens med de punkter där Peters var kritisk.

och den rent gregorianska tidegården” (s. 61) och som haltande ”på båda sidor och [sönderbrytande] de gamla formerna utan att skapa tillfredsställande nya” (s. 118). Beträffande *Psalterium* nämns särskilt bristen på samband (både musikaliskt och textligt) mellan antifonerna och psalmerna, och när det gäller psalmodieringen beskrivs psalteriet som ”godtyckligt och principlöst” (s. 138). Peters uttrycker följdriktigt en förhoppning om en kommande omarbetning (s. 61).

En första handbok i gregorianik

I introduktionen till *Evangelisk tidegård* framhåller båda utgivarna behovet av en längre framställning på svenska om den gregorianska sången. Peters beklagar att utrymmet i det lilla häftet inte medger ens en kort historik, och Adell betonar det trängande behovet av en handbok i den gregorianska sångens teori och utförande. Just dessa områden – historik, teori och utförandep Praxis – kom att utgöra de tre huvudavdelningarna i Knut Peters sex år senare utgivna bok *Den gregorianska sången* (1930). Författaren beskriver i förordet boken som ett ”försök”, avsett ”att tjäna som inledning till en ny, betydligt utvidgad upplaga av *Evangelisk Tidegård*” (s. 4). Den tredje och mest omfattande delen, ”Nutida svensk koralpraxis”, är den ”vid vilken huvudintresset är lagt” (s. 3) medan de övriga är begränsade till ”vad som behöves för att få en någorlunda säker utsiktspunkt att skärskåda de nutida svenska förhållandena ifrån” (s. 4). Praxis har alltså företräde framför teorin och författaren framträder inte med vetenskapliga anspråk. Bokens två första delar bygger i huvudsak på arbeten av en av tidens främsta gregorianikforskare, Peter Wagner (1865–1931), framför allt hans väldiga trebandiga *Einführung in die gregorianischen Melodien*.

Problemet med svensk textunderläggning nämns redan i förordet. Här hävdar Peters att det i brist på inhemsk ”absolut fast tradition” gäller att skapa en sådan, och han hoppas att den svenskspråkiga psalmodin ”småningom [ska kunna] arbeta sig fram till lika fasta och regelbundna lagar som den latinska” (s. 4–5). Här ses alltså den framtida svenskspråkiga psalmodin som självständig, med egna

regler för textbehandling, vilka inte behöver stämma överens med dem som gäller för latinet.

I bokens tredje del behandlas textunderläggningsproblematiken mer ingående, först i generella termer som en av de möjliga invändningar mot bruket av gregoriansk i svenska kyrkan som författaren åtar sig att bemöta.¹⁶ På den kritiska frågan ”Äro icke de gregorianska melodierna så sammanvuxna med latinet, att det icke går att åtminstone lyckligt omplantera dem i en främmande jordmån?” – som av Peters erkänns som ”en ytterst allvarlig invändning” – ger han två svar (s. 106–107). Först påpekar han att även en del av de gregorianska melodierna ursprungligen sjöngs på ett annat språk (grekiska) och frågar retoriskt ”Varför skulle icke då en ytterligare omplantering vara möjlig?” I det andra delsvaret argumenterar han för att svenska språket i jämförelse med andra moderna språk har en särskild affinitet med latinet. Här hänvisar han till att vokaler även i obetonade stavelser behåller sin kvalitet; svenskan har alltså ingen motsvarighet till exempelvis engelskans ymniga förekomst av mellanvokalen [ə] (av Peters betecknad som ”ett grumligt ljud”) i obetonad ställning.¹⁷ Han hävdar också, på mer subjektiva grunder, att svenskans konsonantbestånd (underförstått, i likhet med latinets) är i lycklig avsaknad av ”fula ljud”, med vilket han tycks avse vissa tonlösa frikativor, som tyskans ”Ach-laut” [x] och engelskans läspljud [θ].¹⁸ Slutsatsen blir: ”Finns det över huvud utsikter till ett lyckligt införlivande av den gregorianska sången med något modernt språk, så är det förvisso med svenskan” (s. 107).

I avsnittet om tidedgårdens antifonala psalmodi (s. 134 ff.) går Peters bland annat in på de speciella problem med textunderläggningen

---

16 De övriga tänkta invändningarna rör dels huruvida den gregorianska sången är alltför främmande för att kunna bli ”förstådd och älskad” i svenskkyrkliga församlingar, dels de brister i kunskap om sången och dess utförande som finns hos präster och kyrkomusiker.

17 Wijk 1966, s. 31–32. Även i svenskan finns denna neutral- eller mellanvokal, dock endast i obetonat *e* (Elert 1966, s. 36, fig. 11). Det exempel Peters ger på ”grumligt ljud” är andra stavelsen i det svenska ordet ”lasset” (s. 107).

18 Enligt Ekenberg (1998a) har även svenskan ”vissa ljud som latinet saknar och som ibland får melodierna att låta illa” (s. 85). Han ger dock inga exempel på sådana språkljud.

som svenskans accentsystem medför. Den huvudsakliga svårigheten definieras som ”att på ett naturligt sätt få de musikaliska accenterna att sammanfalla med textaccenterna”, en svårighet som kan kräva både ”textens och musikens inbördes eftergifter” (s. 137).¹⁹ I värsta fall kan det rentav bli aktuellt att utesluta någon vers. För att minska svårigheterna medger Peters tre (i undantagsfall fyra) obetonade stavelser efter accenttonen i *finalis*, vilket är en avvikelse från reglerna för den latinska psalmodin men stämmer väl med den i förordet deklarerade ambitionen att nå fram till en ”svensk psalmodi”. Han medger dock att det musikaliska resultatet i sådana fall blir ”mindre gott” (s. 140). I andra fall kan det bli nödvändigt att separera den textliga och den musikaliska accenten; Peters talar om att ”förskjuta” accenten och betonar den språkliga accentens företräde då konflikten inte kan lösas på annat sätt (s. 141, Anm. 3–5).

Nya upplagor av *Evangelisk tidegård*

Den i Peters 1930 utlovade ”utvidgade” upplagan av *Evangelisk tidegård*²⁰ kom i en första version 1933, med undertiteln *Tidegudstjänster för en söndag och dess helgsmål*, d.v.s. lördagens vesper och completorium samt söndagens matutin, laudes, två tideböner under dagen, vesper och completorium. I stället för tre tideböner för en (inte angiven) dag erbjöds alltså nu inte mindre än åtta fullständiga ordningar (matutinen dock något förkortad) med musik. Tre år senare, 1936, kom en andra, ytterligare ”utökad och omarbetad”²¹ upplaga, som även inkluderade completorier för alla veckans dagar.

---

19 Det är något oklart vad Peters avser med ”inbördes eftergifter”. Att döma av de fall som diskuteras i de avsnitt i den följande texten som han här hänvisar till (§§ 67 och 68, s. 138–144) handlar det oftast om accentförskjutning, d.v.s. att ordaccenten tillåts falla på en annan ton än melodins accentnot; undantag är då *mediatio correpta* (se fotnot 54) kan tillämpas.

20 Enligt Edwall (1991, s. 19) kom en ny upplaga av *Evangelisk tidegård* även 1927. Uppgiften syftar möjligen på det tidegårdshäfte som utgavs till kyrkosångsmötet i Linköping detta år (se ovan).

21 Uppgifterna om innehållet i 1933 års utgåva är hämtade från Hellerström (1933). Jag har inte kunnat få tag på denna utgåva och har alltså inte kunnat fastställa vari omarbetningarna i 1936 års upplaga bestod.

Liturgikern Albert Oscar Torvald Hellerström (1881–1972)²² noterar i en recension av 1933 års upplaga av *Evangelisk tidegård* att psalmodieringen skiljer sig från 1924 års version ”i fråga om förlängningar vid mediationer och finaler”.²³ Med detta torde han avse att *mediatio* (och *flexa*) är noterade med åttondelsnoter och inte som 1924 (och även i exemplen i Peters 1930) med fjärdedelsnoter (*finalis* noteras dock fortfarande med fjärdedelsnoter).²⁴ Textunderläggningen är i huvudsak densamma i de två utgåvorna (även om direkta jämförelser är svåra att göra eftersom de psalmer som är gemensamma för båda har fått olika psalmtoner) och stämmer också överens med de principer som anges i Peters 1930, exempelvis när det gäller fler än två obetonade slutstavelser. På den punkten anmärker Hellerström dock, i sin i övrigt mycket positiva anmälan, att man borde ha följt ”Solesmes-munkarnas psalmodieringsregler” och menar att införandet i vissa fall av två *notae supervenientes*, ”extratoner” på obetonade stavelser mellan accenttonen och sluttonen (eller slutmelismen), dels inte är nödvändigt för en god textdeklamation,²⁵ dels ”strider mot god tradition”.²⁶

Den nya versionen av *Evangelisk tidegård* ingick som nummer 1 i en omfattande serie med tidebönsutgåvor med musik, redigerade av Adell och Peters under 1930-talet, av vilka den första, *Julotta*, hade kommit redan 1932.²⁷ Den mest omfattande volymen i serien, vid

---

22 Hellerströms *Liturgik* hade utkommit med sin första upplaga 1932 och kom att under lång tid användas som lärobok vid den högre kyrkomusikerutbildningen (för den lägre utbildningen, organist- och kantorsexamen, utarbetade han en kortare lärobok, *Kyrkans gudstjänst*). Hellerström publicerade också en handbok i gregoriansk sång, *Kyrkans traditionella sång* (1945).

23 Hellerström 1933, s. 147.

24 Bruket av fördubblade notvärden på denna plats avspeglar Peters utförandeanvisning: ”Beträffande ritardandot torde som allmän regel kunna gälla, att de i fråga varande noterna [d.v.s. vid frasslut] förlängas till ungefär dubbel vanlig längd” (Peters 1930, s. 169). Peters gör här alltså ingen skillnad mellan olika typer av frasslut, t. ex. mellan *mediatio* och *finalis*.

25 Hellerström använder ordet ”textuttal”.

26 Hellerström 1933, s. 147.

27 Numreringen av häftena är inte kronologisk efter utgivningsår. *Julotta* anges vara ”på grundvalen av svenska handskrifter från reformationstiden ut-

sidan av 1936 års upplaga av *Evangelisk tidegård*, är nr II, *Antifonale till Kyrkoårets aftonböner*, som innehåller 13 completorier för olika kyrkoårstider (märkligt nog saknas Pingsten bland högtiderna) och särskilda tillfällen. De flesta av 1930-talsutgåvorna var dock ordningar för enskilda tideböner vid bestämda kyrkoårstillfällen (oftast fyrsidiga häften). Här finns också material som anges vara särskilt avsett för ”ungdom” eller ”skola”.

På 1930-talet kom också de första tidegårdsutgåvorna med enbart text. Läst tidebön kom att bli den i Svenska kyrkan oftast brukade formen av tidegård, delvis i strid med utgivarnas intentioner.²⁸ Adell och Peters höll dock fast vid den sjungna tidegården som normalform, och enligt Adell (1948, s. 95) var textutgåvorna framför allt att betrakta som förberedelser till det kommande antifonalet; melodier till samtliga antifoner i textutgåvorna förelåg, även om de ännu inte hade tryckts.

Konfliktlösning

Under 1940-talet och början av 1950-talet publicerar Adell i *Svenskt Gudstjänstliv* flera artiklar om gregoriansk sång ur olika aspekter: historiska (1942, 1952) teologisk-pastoral (1950), och uppförandepraktiska (1946). I den sistnämnda artikeln behandlas problemet med svensk textunderläggning i psalmodin. Adell beklagar (s. 6) att den gamla konsten att psalmodiera gått förlorad i Sverige och ser, liksom tidigare Peters (1930, s. 5), framför sig ett konsekvent regelsystem för gregoriansk psalmodiering på svenska, rentav ett idealtillstånd där kören kan internalisera reglerna till den grad att de tecken som anger hur frassluten ska utföras blir obehövliga. Han kritiserar inkonsekvenser och felaktiga betoningar i 1914 och 1925 års vesperalen liksom i *Den svenska mässboken II*, men inte heller de egna tidegårdsutgåvorna undgår hans kritik. Adell vill ”söka finna principer och regler efter vilka en god svensk psalmodiering kan ske,

---

arbetad av Knut Peters” (s. 15). Detta är den enda tidegårdsutgåva av dem jag funnit där inte både Adell och Peters står som utgivare och redaktörer.

28 Se exempelvis Edwall 1991, s. 19.

med noggrant avlyssnande av det svenska språkets säregna skönhet” (s. 18–19). I en annan målformulering i artikelns slut har ”principer och regler” bytts ut mot ”praxis”: ”en vacker lättflytande och efter det svenska språkets särart avpassad praxis för psalmodien” (s. 19).

En betydande del av artikeln ägnas åt svårigheterna att följa de latinska reglerna vid textunderläggning av frasslut i psalmodin. Adell går särskilt in på möjligheten att, med frångående av den romerska kyrkans regler, tillåta fler än två obetonade stavelser efter den sista accentnoten, något som ju förespråkats av Peters och därtills tillämpats i de egna tidegärdsutgåvorna.²⁹ Adell påpekar att det finns exempel på detta slags textbehandling även i medeltida tonarier, men hävdar nu en annan uppfattning än tidigare med hänvisning till erfarenheten att frassluten riskerar att bli alltför tunga och överbetonade vid utförandet. Han förespråkar alltså nu att Solesmes-regeln följs i dessa fall och menar att den resulterande konflikten mellan språklig och musikalisk accent – i dessa fall hamnar accentnoten i många fall på en helt obetonad stavelse – bör lösas genom att utföra psalmodins accentnoter oaccentuerade, det vill säga att helt ignorera den musikaliska accenten (accentförskjutning).

Musikexempel 2. Psalm 91, vers 6b, psalmodi i åttonde psalmtonen.

Övre textraden: enligt *Evangelisk tidegård*, nr I (1936, s. 31), med två *notæ supervenientes*.

Undre textraden: enligt *Det svenska antifonalet I* (1949, s. 96), med accentförskjutning.

ET 1936: eller farsoten som ödeläg - ger vid mid - da - gens ljus.
SA I: eller farsoten som ödelägger vid mid - da - gens - ljus

Adell ansluter sig här till Hellerström (1945, s. 42) beträffande själva textunderläggningen men går emot denne då det gäller utförandet, då han menar att Hellerström ”kräver, att den stavelse, som placeras under accentnot, dynamiskt framhäves, även om den blott har svag

---

²⁹ Peters 1930, s. 142.

biton”.³⁰ Adells huvudpoäng i argumentationen mot Hellerström är att det av Hellerström rekommenderade förfarandet inte är praktiskt utförbart. Med hjälp av många exempel argumenterar Adell för att vid problem med ord med biaccenter helt undertrycka den musikaliska accenten. Denna linje kom att följas i *Det svenska antifonalet* (1949, 1959).

Ett komplett svenskt antifonale

I en artikel från 1948 ger Adell en bakgrund och presentation av det kommande svenska antifonalet. Han ser tidegårdsrenässansen som en del av den kyrkomusikaliska förnyelsen med restaurativa förtecken, en ”återgång till den klassiska traditionella kyrkosången” (s. 94). Arbetet med gregoriansk sång i tidegården handlade i mycket om anpassning till det svenska språket, inte minst i psalmodin, med, som Adell uttrycker det, ”ett intensivt hänsynstagande till det svenska språkets lagar” (s. 95–96). Här återkommer han till en av tankarna från artikeln 1946, att utforma så enkla regler för psalmodieringen att man skulle kunna sjunga psaltartexten direkt från bibeln utan särskilda tecken eller anvisningar för placeringen av tonerna i *mediatio* och *finalis*.

Det svenska antifonalet utkom 1949 med en första volym, *Antifonale*

---

30 Adell 1946, s. 14. Med ”svag biton” avser Hellerström enligt Adell obetonad stavelse. Det förefaller mig som att Adell kan ha missuppfattat Hellerströms inte helt glasklara framställning på denna punkt. Det av Adell refererade stället hos Hellerström lyder: ”Accentnoten lägges helst på den stavelse, som har huvudton. När detta icke är möjligt, lägges den på den stavelse, som har biton, varvid närmast föregående stavelse med huvudton dynamiskt framhäves, t. ex. *helade* mig, *heliga* namn. Efter accentstavelsen får icke komma flera än två obetonade stavelser. Till följd därav måste accentnoten ibland tilläggas stavelser med mycket svag biton.” (s. 43). Här sägs aldrig uttryckligen att en accentnot som faller på obetonad stavelse ska framhävas dynamiskt vid utförandet; möjligen kan kursiveringen inte bara av huvudaccenten utan även av slutstavelsen i de anförda exemplen ”helade” och ”heliga” ge intrycket att dessa stavelser ska betonas vid utförandet. Hellerströms formulering i *Liturgik* (”Jämte kadensaccenterna iakttas även ordaccent och logisk accent, men dessa måste underordna sig kadensaccenterna” [1954, s. 339]) kan dock ge intryck av att den musikaliska accenten vid utförandet ska framhävas på bekostnad av den språkliga.

till veckans tideböner, med en komplett uppsättning tideböner för söndagen (matutin, laudes, prim, ters, sext, non, vesper och completorium) samt fyra tideböner (laudes, ”under dagen”, vesper och completorium) för var och en av de övriga veckodagarna. Några omfattande resonemang eller motiveringar finns inte här, inte heller ges någon historisk bakgrund, utan enbart avslutande utförande-anvisningar. Om textunderläggningen sägs här, med återklanger från artikeln 1946:

I detta antifonale har texten underlagts psalmtonerna efter den huvudregeln att huvudaccenten i det svenska språket som regel ligger på första stavelsen. Detta måste särskilt beaktas vid sådana ord som helgedomen, övermäktiga, underbara, uppehålla, rättfärdighet, o.s.v. Här förutsattes att accenten energiskt lägges på första stavelsen och att de övriga behandlas såsom obetonade. (s. 226).

Avslutningsvis påpekas kort att man gjort ändringar i behandlingen av psalmtonerna i förhållande till tidigare tidedärdsutgåvor. Detta torde främst syfta på att man nu tillämpar Solesmesregeln om högst två obetonade stavelser efter den sista accentnoten. En betydande skillnad i förhållande till alla tidigare utgåvor är att nu endast texten till första versen läggs direkt under noterna, medan utförandet av övriga verser markeras med olika tecken; en förändring som blev nödvändig genom övergången från liggande till stående bokformat. En avsikt kan också ha varit att stimulera till utantillärning av psalmodieringsformlerna och därmed ta ett steg på vägen mot det av Adell 1946 och 1948 formulerade idealet att psalmodiera direkt från bibeltexten.

En andra del av antifonalet planerades att färdigställas ett par år efter den första. Knut Peters, som svarade för huvuddelen av arbetet med att sammanställa det musikaliska materialet, avled dock 1951, vilket avsevärt fördröjde utgivningen, som kom till stånd först 1959, med Adell som ensam ansvarig för slutredigeringen. *Det svenska antifonalet II. Antifonale till kyrkoårets tideböner* är en mycket omfattande

volym, och tillsammans med den första volymen utgör den krönet på Adells och Peters mångåriga outtröttliga arbete med sjungen tidegård på svenska.

Adells och Peters arbete inspirerade även till liknande strävanden i Danmark. Den danske kyrkomusikern Ethan Rosenkilde Larsen (1913–2005), gör i en artikel (1962) en engagerad plädering för gregoriansk på ”Modersmaalet” med hänvisning till psykologiska och pastorala skäl. Han menar att de som hävdar att gregoriansken är oupplösligt förenad med latinet gör detta på historiska och estetiska grunder, som är värda att beakta, men inte avgörande när det gäller liturgiskt bruk. Med argument som känns igen från Peters (1930, s. 106) påminner han också om att flera av de latinska texterna i sig är översättningar och att problem med textunderläggning även kan finnas när det gäller latinet, inte minst då nya (latinska) texter kombineras med äldre melodier. Larsens text har rubriken ”Gregoriansk Æstetik”, och i en omedelbart följande artikel under samma rubrik diskuterar den svenske teologen Lars Hartman (1930–2019) estetiska och teologiska aspekter på bruket av gregoriansk på folkspråket. Hartman ifrågasätter inte detta men menar att man bör lära av ”originalens sätt att arbeta med textunderläggning och adaptation” (s. 41), alltså nära ansluta till de latinska versionernas principer för textunderläggning. Här hänvisar han till Adell och Peters men också till organisten Finn Viderø (1906–1987), som tillsammans med bland andra Larsen vid denna tid arbetade med ett danskt antifonale.³¹

Ett ofullbordat *magnum opus*

Efter sin pensionering 1959 påbörjade Arthur Adell ett intensivt forskningsarbete kring den gregorianska sångens historia och teori. Avsikten var att detta skulle resultera i en ny övergripande framställ-

---

31 Det första bandet av *Det Danske Antifonale*, med veckans tideböner, utkom 1971, det andra, med kyrkoårets tideböner, 1977. Det danska antifonalet hade det svenska som förebild men använde sig i huvudsak av romerska melodikällor, medan utgångspunkten för Adells och Peters tidegårdsarbete var svenska 1500-talsutgåvor. Arbetet med det danska antifonalet beskrivs i Viderø 1962.

ning av ämnet, en ”handledning”, som han själv kallade det, drygt 30 år efter Peters bok och 15 år efter Hellerströms *Kyrkans traditionella sång*. När Adell avled 1962 förelåg den första delen, om de ”bundna formerna” (psalmodier och recitationstoner av olika slag),³² färdig i manuskript och kunde tack vare insatser av Laurentius Petri-sällskapet och dess ordförande Ragnar Holte publiceras året därpå med titeln *Gregorianik I* (Adell 1963b), i form av en textdel och en omfattande musikbilaga. Adell hade vid sin bortgång samlat ett rikt material till den andra delen, om de ”fria formerna”, men ännu inte hunnit påbörja själva texten.³³

I kapitlet ”Grundelementen” framhåller Adell (s. 18) den gregorianska sångens nära samhörighet med talet i form av tre ”källor”: ”taltonen” som motsvaras av tuban, röstens ”modulationer” i naturligt tal som ger upphov till den avslutande ”kadensen”, och ”aksenten” (Adells stavning) som leder till melodisk höjning. I avsnittet om svensk textunderläggning (s. 73–76) framhålls följdriktigt att ”psalmodiens musikaliska form har betingats av latinet” och även att svenskans accentförhållanden är ”speciella”, ja ”unika” – och därmed alltså skiljer sig avsevärt från latinets. Adell finner dock att dessa skillnader ”synas icke lägga oöverstigliga hinder i vägen för att sjunga psaltaren på svenska till psalmtonerna” (s. 74). I ett postumt publicerat föredrag från 1962 (Adell 1963a) markerar han vikten av självständighet i detta överföringsarbete: ”[V]i [har] inte ... någon rätt eller skyldighet att okritiskt gå i skola hos de latinska lärarna” utan har ”rätt och skyldighet att tänka själva” (s. 14).

Adells självständighet gentemot de av Vatikanen sanktionerade Solesmes-utgåvorna förefaller dock begränsad. I *Gregorianik I* formulerar han två enkla regler för behandlingen av kadenser i *mediatio* och *finalis*, som helt ansluter sig till latinets accentförhållanden och Solesmes-utgåvornas principer. Adells regler skulle kunna betecknas

---

32 Kategoriseringen i ”bundna” och ”fria” former härrör från Peter Wagners *Gregorianische Formenlehre* (Peters 1930, s. 94).

33 I början av boken uttrycker Holte en förhoppning om att detta material skulle komma till användning i en andra del av *Gregorianik*. Så skedde dock inte.

som en regel med ett undantag. ”Regeln” är att melodins accentnot (eller, vid dubbelaccentuering, den sista accentnoten) läggs på näst sista stavelsen (se Musikexempel 2, undre textrad). ”Undantaget” gäller de fall då den språkliga accenten faller på tredje stavelsen från slutet; i dessa fall är det denna stavelse som får accentnoten. Dessa regler följer enligt Adell ”i stort de nu gällande romerska reglerna”.³⁴ Adell betonar dock att där huvudregeln leder till konflikt mellan den musikaliska och den textliga accenten måste ordaccenten ”kraftigt betonas” på bekostnad av accentnoten, om utförandet ska bli ”drägligt” (s. 75). Vad Adell beskriver här är samma praxis som tillämpats i *Det svenska antifonalet* och som han tidigare motiverat i artiklarna från 1946 och 1948. Han gör dock ett intressant tillägg som visar att han inser svagheter i det egna regelsystemet: ”Bäst torde ha varit att upptaga den medeltida praxis, som anvisar att i sådant fall [d.v.s. när ordaccenten och den musikaliska accenten inte stämmer överens] en hjälpnöt på samma tonhöjd som aksentnoten infördes före hjälpnöten på tuban” (s. 75).

Musikexempel 3. Textunderläggning av ordet ”evinnerligen” (efter Adell 1963b, s. 75): A. enligt tidigare praxis hos Adell/Peters; B. enligt praxis i *Det svenska antifonalet*; C. enligt ”medeltida praxis”.

Figuren visar tre musikaliska exempel (A, B, C) för textunderläggningen av ordet "evinnerligen". Exempel A och B använder en modern notation med accentmarkeringar (apostrofer) över de sista noterna i varje stavelse. Exempel C använder en notation som efterliknar medeltida praxis, där en hjälpnöt (en not på samma tonhöjd som aksentnoten) införes före själva aksentnoten. Under varje musikrad finns den svenska texten "e - vin - ner - li - gen" för att tydliggöra stavelsen.

Nyskapande eller reform?

Som vi har sett, var både Adell och Peters mycket medvetna om problematiken med svensk textunderläggning i psalmodin och kom under olika perioder fram till olika lösningar. I inget fall snuddade de dock vid tanken att konstruera nya kadenser (*mediatio* och *fnalis*); det melodiska materialet lämnades orubbat, även om de i sina

³⁴ Adell 1963b, s. 75.

senare utgåvor sökte uppnå omväxling genom val av olika varianter av *finalis (differentiae)*.

I en recension av *Gregorianik I* analyserar medeltidshistorikern Tore Nyberg (1931–2018) Adells principer för svensk textunderläggning och finner att det i detta fall inte längre går att tala om ”gregoriansk psalmodi” utan att det rör sig om en ”nyskapelse” som skulle kunna kallas ”svensk psalmodi”. Från detta konstaterande går han vidare och ställer frågan: ”[V]ore det då inte riktigare att gå mera radikalt till väga och skapa melodilinjer som respekterar det svenska språket så som den gregorianska psalmodin respekterar det latinska språk den framgått ur?”³⁵ Nyberg pekar också på försök till nyskapande av liturgisk sång med inspiration från den sedan 1800-talet restaurerade gregorianiken inom flera språkområden; som katolik var han säkerligen medveten om dessa strävanden, som initierats av det vid tiden för recensionens publicering nyligen avslutade andra Vatikanconciliet (1962–1965).

Även om *Det svenska antifonalet* var ett slags slutpunkt på ett mångårigt arbete med gregoriansk tidegård på svenska, så fortsatte problematiken kring relationen mellan språklig och musikalisk accent att sysselsätta Adells och Peters efterföljare i Laurentius Petri-sällskapet, som nu bar huvudansvaret för det fortsatta arbetet med tidegården.³⁶ Hur skulle arvet från Adell och Peters föras vidare? Gällde det att hålla fast vid deras principer eller befann man sig i ett läge där den liturgiska sången bäst skulle gagnas av ”radikalt” nyskapande enligt Nybergs förslag, och hur skulle i så fall detta ”nya” relatera till gregorianiken?

---

³⁵ Nyberg 1966, s. 215.

³⁶ Efter *Den svenska mässboken II* har handboksarbetet i den officiella Svenska kyrkan inte omfattat tidegårdsgudstjänster. På 1960-talet förekom dock diskussioner i Svenska kyrkans liturgiska nämnd om lämpligheten av en ”officiell” tidegårdsutgåva (Dillmar 2015, s. 108f.).

Reformerade psalmtoner?

Några år senare presenterar sällskapetets ordförande Ragnar Holte (f. 1927) under rubriken ”Kan psalmtonerna reformeras?” egenkomponerade exempel på det av Nyberg efterlysta ”radikala” nyskapan-det, i detta fall av psalmodin, dock i anslutning till de traditionella psalmtonerna, med en psalmodiform för var och en av de åtta ordinarie tonerna.³⁷ Han tar avstånd från Adells strikta tillämpning av vad som ovan kallats ”regeln” även i de fall då tredje stavelsen från slutet har biaccent. Holte sympatiserar med syftet – att undvika att biaccenten (t.ex. ”mo-” i ”övermodiga”) blir, eller uppfattas som, huvudaccent – men finner att en strikt tillämpning av regeln i fraslut med dubbelaccentuering är onödig och leder till svårigheter vid framförande. Holte lyfter också fram ett annat problem förknippat med svenska språket: slutstavelsen, som ska ges en viss längd men samtidigt i svenskan ofta helt saknar ”tyngd”; han exemplifierar med att jämföra den latinska doxologins långa slutstavelse ”[Spiritui sanc]to” med svenskans ”[helige An]de” (s. 43).³⁸

I syfte att undvika de redovisade problemen lägger Holte fram ett förslag – han betonar att det i första hand är avsett som diskussionsinlägg – till ”reformerad” psalmodi, som förutom viss förenkling i melodiken framför allt innebär en betydande likformighet mellan de åtta psalmtonerna. För att motverka att förenklingen gör melodin ”torftig”, ska enligt förslaget alla psalmverser, alltså inte bara den första, sjungas med initium. Holtes reformförslag inkluderar samtliga psalmtoner och han ger också några exempel på hur avsnitt ur psaltarpsalmer kan utföras (antifonalets olika tecken har i Holtes exempel ersatts med enbart understrykningar av *mediatio* och *fnalis*). En ytterligare förenkling är att *flexa* och *mediatio* blir identiska.

---

³⁷ Holte 1970, s. 41.

³⁸ Holte 1970, s. 38. Denna skillnad har att göra med att obetonade vokaler i latinet (som här i dativformen ”Sancto”) till skillnad från i svenskan, ofta är långa. Holte betecknar slutvokalen i ”Ande” inkorrekt som ”halvvokalisk”, något som Zethelius påpekar i sin replik (1970, s. 48).

Musikexempel 4. Psalm 91, vers 6b, psalmodi enligt Holtes förslag (1970):

a) i åttonde psalmtonen

(kan jämföras med Musikexempel 2, ovan, s. 66)

b) i första psalmtonen (enligt Holte musikaliskt bättre)

Mot bakgrund av de principer efter vilka arbetet med tidegårdens musik dittills bedrivits inom Laurentius Petri-sällskapet, måste Holtes förslag ses som mycket radikalt, eller, med hans egna ord, som ”för inbitna gregorier kanske litet provocerande”.³⁹ En replik publicerades redan i samma utgåva av *Svenskt Gudstjänstliv* av kyrkomusikern och teologen Gudrun Zethelius (1918–2015), mångårig styrelsekollega till Holte i Laurentius Petri-sällskapet. Zethelius (1970) erkänner svårigheterna med svensk textunderläggning men anser inte dessa vara skäl att överge strävan efter en svenskspråkig gregoriansk psalmodi, eftersom samma typ av problem finns även i latinsk textunderläggning, något som hon visar med flera exempel. Hon avvisar Nybergs (1966, s. 215) slutsats att Adells modell för textunderläggning skulle vara ”nyskapande; det kan den inte vara eftersom den ansluter till Solesmes principer”.⁴⁰ (Här bortser hon dock från att det ”nyskapande” enligt Nyberg inte ligger i principerna som sådana utan i deras tillämpning på svensk text.)

Zethelius är skarpt kritisk mot Holtes förslag och ger i sin argumentation en lång rad exempel på vad hon menar är ofullkomligheter eller felaktigheter. Hon anser att förslaget präglas av en

³⁹ Holte 1971, s. 6.

⁴⁰ Zethelius 1970, s. 49.

”uniformitet till döds” och pekar på flera drag i melodibildningen, däribland frekvensen av större intervall, som stötande för ”gregoriansk stilkänsla”. Hon menar också att de föreslagna psalmodieringarna innebär en försämring av deklamationen och att de ingalunda eliminerar det problem de skulle lösa: konflikten mellan textlig och musikalisk accent. Sammanfattningsvis betecknar hon Holtes reformerade psalmodi som ”knappast förenklad, försvenskad eller gregoriansk” (s. 51).

Holte ger i sin slutreplik (1971) Zethelius rätt på några punkter, bland annat att problem med diskrepans mellan musikalisk och textlig accent inte är så ovanliga i latinet som hans ursprungliga artikel gav intryck av.⁴¹ Han klargör också att hans förslag inte är avsett att ersätta den gregorianska psalmodieringen men vidhåller att det ger färre och mindre allvarliga accentkonflikter i svenskan än den gregorianska – i synnerhet med textunderläggning enligt Adells ”regel”, som enligt Holte i praktiken innebär en skärpning av Solesmesreglerna.⁴² Han hävdar också att hans psalmodieringsmodell är mer funktionsduglig då den ska utföras av församlingen (att detta var avsikten med förslaget framgår dock inte riktigt klart av den ursprungliga artikeln). Holte distanserar sig nu också från uttrycket ”reformerad” och framhåller att han i fråga om ”mitt- och slutkadens” (man kan notera att han här undviker de gregorianskt anstrukna latinska termerna *mediatio* och *finalis*) snarast influerats av nykomponerad psalmodi, i första hand av den franske jesuitprästen Joseph Gelineau (1920–2008),⁴³ något som han menar gör kritiken

---

41 Här gör han också en detaljerad kategorisering av olika typer av accentproblem i gregoriansk psalmodi med exempel från både latin och svenska (och i ett fall danska).

42 En skärpning såtillvida att huvudaccent på tredje stavelsen från slutet krävs för att accenttonen ska läggas på denna stavelse i stället för på penultiman; enligt Adell räcker det alltså inte med biaccent för detta ”undantag” (Holte 1971, s. 16).

43 I biografien över Gelineau på jesuiternas franskspråkiga hemsida hävdas dock att Gelineau i sin tur var ”fortement inspiré par la tradition des chants grégoriens” (’djupt inspirerad av den gregorianska sångtraditionen’). <https://www.jesuites.com/joseph-gelineau-sj-1920-2008-pionnier-du-chant-liturgique-francais/> (besökt 2021-03-18).

för bristande gregoriansk stil irrelevant (dessa influenser nämndes dock inte i den ursprungliga artikeln).

Det svenska antifonalet i ny form

I sin slutreplik till Zethelius nämner Holte att han är i färd med att, i samarbete med Laurentius Petri-sällskapets styrelse, förbereda en nyutgåva av första delen av *Det svenska antifonalet* och därmed fullfölja Arthur Adells planer på att utge ”en reviderad och utökad upplaga” av denna volym.⁴⁴ Delar av det nya antifonalet publicerades några år senare successivt i tre häften: *Veckans completorier* (1973), *Veckans middagsböner* (1974) och *Veckans laudes* (1975). Innehållsmässigt motsvarar dessa volymer inte *Den svenska antifonalet I*; serien kom inte, som kanske kunde ha förväntats, att kompletteras med ”Veckans vesprar”, och även söndagens matutin och ”små tider” (prim ters, non) saknas.

I den för de två senare häftena gemensamma inledningen till baksidestexten beskrivs den nya utgåvan som hållen i ”en moderniserad,⁴⁵ förenklad och mer församlingsmässig form än tidigare”. Förenklingen innebar dock inte någon förändring av psalmodieringsformlerna i stil med Holtes förslag från 1970; initier och slutkadenser ansluter sig i stort till *Det svenska antifonalet*.⁴⁶ En nyhet i ”församlingsmässig” riktning var att samtliga psalmer (tre i laudes och en i middagsbön respektive completorium) försetts med ett alternativ avsett för responsorialt utförande, vid sidan av den traditionellt antifonala psalmen.⁴⁷ Av utrymmesskäl slogs därför laudes för veckans vardagar samman parvis till endast tre ordningar.⁴⁸ Textunderläggningen i

---

44 Holte 1971, s. 6.

45 I *Veckans laudes*: ”mer moderniserad”.

46 För sjätte psalmtönens *mediatio* har dock valts en enklare form: *g-a-f*, i stället för *b-a-g-a*.

47 Det responsoriala alternativet utgjordes av en annan psalm än det antifonala.

48 En ordning gemensam för måndag och tisdag, en för onsdag och lördag och en för torsdag och fredag.

psalmodin följer i huvudsak samma principer som i *Det svenska antifonalet I* men avviker i enskilda fall: i söndagens completoriepsalm, 91, vers 12b ("så att du icke stöter din fot mot någon sten") inleds *finalis* på "fot" (1949 på "mot"), vilket gör att den musikaliska accenten sammanfaller med ordaccenten i "någon" (se Musikexempel 5 nedan).⁴⁹ I samma psalm finns också en ändring i själva bibeltexten: i vers 10 har "vederfaras" ersatts med "möta",⁵⁰ sannolikt för att undvika att accenttonen sammanfaller med det längre ordets *biaccent*.⁵¹

Musikexempel 5. Psalm 91, vers 12b, psalmodi i åttonde psalmtonen.

Övre textraden: enligt *Det svenska antifonalet I* (1949, s. 96)

Undre textraden: enligt *Veckans completorier* (1973, s. 10)

SA I: så att du icke stöter din fot	mot nå - gon sten.
VC: så att du icke stöter din	fot mot nå - gon sten.

I slutet av 1970-talet aktualiserades frågorna kring textunderläggning och gregoriansk genom den provöversättning av 21 psaltarpssalmer som utkom 1979.⁵² 1980 års "psaltarnummer" av *Svenskt Guds-tjänstliv* innehöll inlägg i ärendet av två Uppsalateologer: exegeten och musikern Anders Ekenberg (f. 1946) och etikprofessorn Ragnar Holte (f. 1927).

Ekenberg konstaterar att korisk recitation (i sjungen form) av psaltarpssalmer kräver "[f]asta, tämligen stereotypa psalmtonsformler" och ställer frågan: "Hur kan sådana psalmtoner se ut om de skall låta den svenska textens egenart och egenskaper komma till sin rätt

49 Denna förändring löser dock inte problemet med *satsens* accentmönster, där stavelserna "fot" och "sten" betonas starkare än "nå-" vid naturligt tal.

50 Svenska Bibelsällskapets revision av 1917 års översättning av Gamla Testamentet (1982) har på detta ställe "drabba".

51 Jfr diskussionen om detta problem i Holte 1970, s. 42.

52 Översättningen ingår i *Gamla testamentet 1. Fem bibelböcker: nyöversättningar av 21 psaltarpssalmer, Rut, 1 Samuelsboken, Predikaren, Amos*. Stockholm: Liber.

och samtidigt vara musikaliskt fullgoda?».53 Han jämför med 1917 års översättning och finner att den nya översättningen, bland annat genom tätare rytm och färre accentmöten, är bättre lämpad för psalmodiering. Vissa problem har minskat i omfattning och andra har nära nog eliminerats, men samtidigt har proportionen av de för gregoriansk psalmodiering besvärande slutna på betonad stavelse ökat, och denna ökning är enligt de tabeller som Ekenberg presenterar (Tabell 4 a–c, s. 60) kraftigast i *finalis*, där man inte, som i *mediatio*, kan tillgripa *pausa correpta*.54 Av detta drar Ekenberg slutsatsen att ”gregorianska psalmtoner ... inte [kan] vara den enda eller huvudsakliga lösningen om vi vill ha en psalmodi som låter textens egen rytm komma till sin rätt” (s. 59). Han diskuterar flera moderna icke-gregorianska psalmodieringstyper55 och är positiv till mycket men ifrågasätter om tendensen att vid radslut låta melodin bli kvar på recitationstonen efter den sista betonade stavelsen är musikaliskt hållbar i längden. Till sist landar han i en idé som tidigare lanserats i 1971 års bibelkommitté men vid tiden för artikelns publicering hade avskrivits: en alternativ psaltaröversättning i syfte att tillgodose de liturgisk-musikaliska kraven.

Holte (1980) är entydigt positiv till den nya psaltaröversättningen utan att, som Ekenberg, gå in på detaljer.56 Han medger att de problem som Ekenberg tar upp existerar men anser att Ekenbergs generellt mörka syn på möjligheterna till en tillfredsställande svensk textunderläggning av gregoriansk psalmodi är överdriven. Enligt Holte är ”accentförskjutningar” – d.v.s. när språkets accentförhållanden gör att melodins accentton blir obetonad – inte nödvändigtvis av

---

53 Ekenberg 1980, s. 55.

54 *Pausa correpta* (”avskuren kadens”) eller *mediatio correpta* avser avsaknad av kadenserande avslutningsformel (*mediatio*) i första halvversen, som då slutar på recitationstonen (tuban). Detta slags avslutning tillämpas endast då halvversen avslutas på betonad stavelse (i latinet uppkommer sådana fall enbart då sista ordet är enstavigt).

55 De psalmodieringar som exemplifieras är komponerade av Nicolas de Goede, Ragnar Holte, Egil Hovland, Henry Weman och Ekenberg själv (*Ge mig svar*, 1971).

56 Holtes text formar sig delvis till en replik på Ekenbergs.

ondo utan kan ses som förenliga med gregoriansk psalmodi; där Ekenberg talar om psalmtonerna som ”stereotypa” ser Holte i stället den gregorianska psalmodin som ”flexibel” (s. 66). Han har också en positivare syn än Ekenberg på möjligheterna att komma till rätta med betonade slutstavelser med hjälp av *mediatio correpta* eller genom att lägga accenttonen på närmast föregående accent om denna infaller högst två stavelser tidigare. Holte är liksom Ekenberg tveksam till de nykomponerade psalmodiernas hållbarhet (i motsats till Ekenberg ger han ingen motivering till sin inställning) och betonar i stället de gregorianska psalmodieringsformlernas slitstyrka.

I slutet av en senare artikel utvecklar Holte sin syn på svensk-språkig gregoriansk psalmodi, med anledning av de nya versioner av psalmtonerna som bifogats den då nyutgivna katolska tidegården *Kyrkans dagliga bön* (1990).⁵⁷ Han ser psalmodin som mer problematisk än antifonerna men menar liksom tidigare att problematiken ofta överdrivs och att liknande problem även finns beträffande latinsk textunderläggning. Han uttrycker en principiellt positiv syn på försök att förenkla psalmodieringsformlerna för bättre anpassning till språket (något som han ju själv tidigare ägnat sig åt) och anför här exempel från den tyska katolska hymnboken *Gotteslob* (1975). Däremot är han kritisk mot psalmtonerna till *Kyrkans dagliga bön*, huvudsakligen därför att de enligt hans mening har avlägsnat sig alltför långt från det gregorianska originalet och inger en känsla av ”trivialitet”. Den redan 1980 antydda skiljelinjen mellan Holtes (Laurentius Petri-sällskapet) och Ekenbergs (Katolska liturgiska nämnden) grundläggande syn på relationen mellan svenskspråkig och gregoriansk psalmodi blir här tydligare.

I förordet till musikutgåvan till *Kyrkans dagliga bön* (*Melodier till Kyrkans dagliga bön*, 1993) markerar Ekenberg⁵⁸ både närhet och viss

---

57 Holte 1991, s. 15. Bilagan från 1990 anger Katolska liturgiska nämnden (som svarade för utgåvan som helhet) och Benediktinerkommuniteterna i Östra Sönnarslöv som ”upphovsmän”. Det är dock sannolikt att Ekenberg var den huvudsaklige upphovsmannen.

58 På försättsbladet anges att Anders Ekenberg svarar för utgåvan, varför det är sannolikt att han även författat förordet, musikkommentaren och anvisningarna för utförandet.

distans till gregorianiken. Melodierna, heter det, ”anknyter nästan genomgående till gregoriansk sångtradition” men de betecknas inte som gregorianska; i stället används ordet ”nyansats”. I avsnittet om psalmodieringen i musikkommentaren betonas samhörigheten mellan melodierna och det latinska språket, samtidigt som de nya eller modifierade psalmtonerna sägs stå på ”gregoriansk grund” men ”så långt det någonsin är möjligt harmonierar med den svenska texten och betoningsförhållandena i den”.⁵⁹ För att uppnå detta har medeltida *differentiae* (varianter av *finalis*) som inte ingår i den nutida romerska standardrepertoaren inkluderats; dessutom har alternativa psalmodier till psalmtonerna 2, 4 och 8 nykonstruerats för att passa till antifoner i dessa toner med avvikande tubaton, och ”urgamla” psalmtoner utanför åttatonssystemet (*oktoechos*) har inkluderats med beteckningarna C (do-modus), D (re-modus) och E (mi-modus). Resultatet har blivit en rik flora av varianter – inte bara av *differentiae* – varav flera skiljer sig markant från de traditionella, däribland byte av *tuba* vid halvvers, avsaknad av *mediatio* (ambrosianskt), dubbelaccentuering i normalt enkelaccentuerade psalmtoner och vice versa, samt fakultativa melismer (utförande av två sluttoner i *finalis* som antingen melism eller på två stavelser beroende på textens betoningar).

En grundläggande strävan, förutom anpassning till svenskans satsmelodi och accentförhållanden, är för Ekenberg att uppnå största möjliga enkelhet. Ingen av psalmtonerna eller varianterna av dessa har obligatoriska melismer. De tre nytestamentliga cantica har speciellt utformade inledningsverser men psalmodieringen är i övrigt inte ”rikare” än den som används för psalmerna, detta med motiveringen att rikare canticaformler ”utom i vissa undantagsfall [leder] till dålig svensk textbehandling”.⁶⁰

---

⁵⁹ Vol. 1, s. 48.

⁶⁰ *Melodier till Kyrkans dagliga bön*, s. 48–49.

Två nya tidegårdsutgåvor

1995 kom en ny ekumenisk tidegårdsutgåva, *Tidegården: Kyrkans dagliga bön*. Utgåvan var i huvudsak baserad på *Kyrkans dagliga bön* men förordet är undertecknat gemensamt av biskopen för Stockholms katolska stift, Svenska kyrkans ärkebiskop och dåvarande och tidigare missionsföreståndaren för Svenska Missionsförbundet.⁶¹ Samma år publicerades en melodiutgåva till denna, *Musik till Tidegården: Kyrkans dagliga bön*, signerad Anders Ekenberg.⁶² Den senare är inte ett fullständigt antifonale utan enligt förordet ”ett urval melodier till de delar av *Tidegården: Kyrkans dagliga bön* som kan antas bli mest sjungna”. Här hänvisas också till *Melodier till Kyrkans dagliga bön*. Strävan efter enkelhet betonas här redan i förordet. Kommentaren till psalmttonerna är i huvudsak identisk med den till 1993 års *Melodier*.⁶³

1995 publicerade Ekenberg även en längre artikel om gregoriansk sång där det sista av fem avsnitt är betitlat ”Gregoriansk sång på svenska?”.⁶⁴ Här presenterar han en kommenterad lista över sex olikheter mellan latinet och svenskan, relaterade till klang, språkmelodi, betoning, stavelslängd, textstruktur, samt ”enskilda texters annorlunda rytm och språkmelodi” (s. 27). Dessa olikheter gör att det enligt hans mening är omöjligt att i svenskspråkig psalmodi ”direkt överta de gregorianska latinska melodierna”. Denna ståndpunkt understryks genom att Ekenberg här, och även senare i artikeln (s. 30), betecknar själva melodierna som ”latinska”. Ekenberg skriver också explicit, till skillnad från i de ovan refererade musikkommentarerna, att det rör sig om en ”svensk musik” och att de svenska texterna inte kan göras rättvisa utan ”ett kreativt, kompositoriskt arbete” (s 30);

---

61 Detta samfund är numera en del av Ekuemeniakyrkan.

62 Ragnar Holte, som i textutgåvan (s. [iv]) nämns som en av de medverkande, lämnade förslag till completoriernas text och musik. Hans melodiförslag kom dock att ersättas ”med förenklade melodier av Anders Ekenberg”, något som gjorde honom ”rätt chockad” (Holte 2016, s 93).

63 Motiveringarna till införandet av de ”extra” psalmttonerna 2*, 4*, 8*, C, D och E har dock strukits.

64 Ekenberg 1995, s. 27–30.

han använder även uttrycket ”re-komposition” (s. 27). Med ”göra rättvisa” avses att uppnå samma ”utomordentligt nära förbindelse mellan ord och ton” (s. 28) som i den latinskspråkiga gregorianiken.

När det specifikt gäller psalmodin menar Ekenberg, med hänvisning till bland annat den frekvens av slut på betonad stavelse i den nya psaltaröversättningen som han redan 1980 påvisade, att konflikten mellan textlig och musikalisk accent – och därmed underförstått nödvändigheten i många fall att undertrycka den senare (jfr Adells ”regel” ovan) – leder till att känslan för musikens rytmiska struktur försvagas eller utplånas. Här anvisar han den lösning som han redan tillämpat i melodiutgåvorna från 1993 och 1995: att komponera nya psalmtoner med användande av material, inklusive *differentia*, inte bara från de romerska standardutgåvorna utan även från andra medeltida källor, främst den ambrosianska repertoaren. Den senares ofta enkla struktur (utan *mediatio*) finner han passa väl samman med den språkliga gestaltningen i den nya psaltaröversättningen, där raderna är kortare än i 1917 års översättning, i många fall också än i latinet.

Kan då detta slags nygestaltning, om än i stor utsträckning baserad på autentiskt material, verkligen kallas ”gregoriansk sång”? För Ekenberg är detta ”en helt likgiltig fråga” (s. 30). Han betonar att det viktiga i det liturgiska sammanhanget inte är den melodiska skönheten utan en artikulation av texten som ”klingar naturligt och uttrycksfullt”. Här vänder han sig också i skarpare ordalag än tidigare (exempelvis i artikeln från 1980) mot försök att ”mekaniskt” lägga svensk text under gregorianska melodier, ”ett förhållningssätt som bygger på ett djupgående missförstånd beträffande den gregorianska sångens natur”. Han menar också att re-kompositionen ska begränsas till de enklare formerna; rikare (eller, som han uttrycker det, ”subtilare”) sångformer ska över huvud taget inte försvenskas.

Den svenska tidegården med musik

Det ligger nära till hands att uppfatta Ekenbergs ovan refererade syn på svenskspråkig gregorianik som en utmaning, ja rentav ett underkännande, av allt dittillsvarande arbete med tidegårdsmusik

på svenska, inklusive hela den tradition från Adell och Peters som representeras av deras, och senare Laurentius Petri-sällskapets, musikutgåvor. I samma nummer av *Svenskt Gudstjänstliv* där Ekenbergs artikel publicerades, presenterar Ragnar Holte (1995) den nya utgåvan av musiken till *Den svenska tidegården*, vars första volym, med completorier för veckan och kyrkoåret, utkom samma år. Holtes artikel är alltså inte en replik på Ekenbergs, men ändå delvis ett försvar för svenskspråkig gregoriansk. Han börjar med att framhålla att den vid överföring till svenska språket problematiska s.k. Solesmesregeln – förbudet mot fler än två obetonade stavelser i frasslut – inte är autentisk, och även att de försök som i Sverige gjordes att skapa nya psalmodiformler i samband med psalmboksarbetet inte var framgångsrika utan i stället utmynnade i ett antal individuellt komponerade psaltartonsättningar.⁶⁵ Huvuddelen av artikeln ägnas åt en redogörelse för de principer gällande psalmodiering som tillämpats i utgåvan med completorier (det enda av de tre banden som vid denna tid förelåg i tryck), med en genomgång av de former av de åtta psalmttonerna som använts, inklusive detaljerade utförande-anvisningar.

Den principella skillnaden mellan Holtes och Ekenbergs uppfattningar om gregoriansk på svenska är oförändrat betydande, vilket framgår tydligt både i deras artiklar och i de utgåvor för vilka de bar huvudansvaret. Exempelvis framhåller Holte (1996, s. 9) att nyutgåvan av *Den svenska tidegården* är ”ekumeniskt unik” genom att den är ”den enda svenska utgåva där psaltarpsalmer och cantica underlagts autentiska gregorianska psalmtoner”. I motsats till Ekenberg anser han alltså att ”autentisk” gregoriansk är en väsentlig kvalitet hos den sjungna tidegården. Samtidigt finns det också tecken på att Holte och Laurentius Petri-sällskapet i vissa avseenden har närmat sig Ekenbergs ståndpunkter och lösningar:

---

65 Några sådana kompositioner (responsoriala) infördes i *Psalmer och Visor* 82 (1982).

- Holte erkänner att den höga frekvensen av betonade slutstavelser riskerar att förstöra den rytmiska strukturen i den gregorianska psalmodin.
- I likhet med Ekenberg (se exempelvis musikkomentaren i *Melodier till Kyrkans dagliga bön*, s. 49) praktiserar Holte (1995, s. 96–97, och *Den svenska tidegården* 1996, s. 100) i fråga om antifonerna *centonisation*, nykonstruktion av melodier med användande av motiv och formler från den gregorianska standard-repertoaren. Han vidgår även att ”[v]iss kompositorisk insats för att ge melodierna en övertygande svensk helhetsgestaltning har inte sällan krävts” (det är oklart om han med denna formulering avser den i föregående mening nämnda centoniseringen eller om den syftar på nykomposition av annat slag). Även i psalmodierna förekommer nya inslag, exemplifierade av Holte (1995, s. 90) med en ”speciallösning” för en psaltarvers.⁶⁶
- Flera av psalmtonerna (1, 3, 6 och 7) i *Den svenska tidegården* 1995 har fått enklare psalmodieringsformler än i 1970-tals-utgåvorna.
- Rikare, mer komplexa sångformer är mer sällsynta i *Den svenska tidegården* 1995–1997 än i *Det svenska antifonalet* (jfr Ekenbergs ståndpunkt att svensk text inte bör användas till sådana sångformer).

I *Den svenska tidegården* 1995–1997 finns också en nyhet i syfte att öka flexibiliteten i psalmodieringen som saknar motsvarighet hos Ekenberg: möjlighet till förskjutning av accenttonen i *finalis* till sluttonen.⁶⁷

---

⁶⁶ Senare (1998a, s. 57–58) tar Ekenberg avstånd från termen ”centonisering” men inte från den ”kompositionsmetod” som den representerar.

⁶⁷ Kommenterad i *Den svenska tidegården* 1995, s. 106.

En ny handbok i gregorianik

1998 utkom Anders Ekenbergs bok *Den gregorianska sången: Teori – historia – praxis*, den hittills fylligaste framställningen på svenska om detta ämne.⁶⁸ Förutom mängder av notexempel har boken också en fristående bilaga med fullständiga sånger.⁶⁹ I förordet (s. 7) skriver Ekenberg att boken, till skillnad från tidigare framställningar, ägnar stor uppmärksamhet åt förhållandet mellan ord och ton. Både den latinska sången och svenska bearbetningar behandlas; det stora flertalet notexempel i huvudboken är på latin, medan det omvända är fallet i repertoarhäftet, där enbart ”rikare antifoner” samt melodier till *Kyrie* och *Agnus Dei* återges med latinsk text.⁷⁰ De svenskspråkiga sångerna i repertoarhäftet är hämtade från olika källor, med en klar övervikt för *Musik till Tidegården: Kyrkans dagliga bön*; bland annat är åtta av de nio psalmodierna till psaltarpsalmerna hämtade från denna utgåva.⁷¹ I avsnittet ”Gregoriansk sång på svenska?” (s. 85–88) uttrycker författaren samma grundläggande ståndpunkt som i artikeln 1995 när det gäller rikare sångformer, men öppnar för svensk textunderläggning i enklare former: *responsoria brevia*, enklare antifoner samt ”olika slag av recitationsmodeller” (s. 88). Intrycket av en ”liberalare” linje än 1995 förstärks av styckets slutmening: ”Användning av gregorianska melodier och melodimodeller går att förena med alldeles naturlig och uttrycksfull svensk textdeklamation.” Särskilt intressant är att Ekenberg inkluderar ”recitationsmodeller” i denna kategori, eftersom det, som vi har sett, finns betydande skillnader mellan 1995 års båda tidegårdsutgåvor när det gäller psalmodiförmerna. Det är dock oklart om den acceptans som meningen uttrycker även gäller de psalmodilösningar som valts för *Den svenska tidegården*.

Ekenbergs bok recenserades i *Svenskt Gudstjänstliv* av Gudrun Zet-

---

68 Ekenberg 1998a.

69 Ekenberg 1998b.

70 I fallet ”Kyrie” grekisk text.

71 Åtta psaltarpsalmer ingår i repertoarhäftet; den enda av dessa som har psalmodi från *Den svenska tidegården*, har också en alternativ psalmodi från *Musik till tidegården. Kyrkans dagliga bön*.

heliuss, som, efter några uppskattande ord om bokens huvudinnehåll, övergår till en omfattande kritisk detaljgenomgång av författarens behandling av specialproblemet med gregoriansk sång på svenska. Här invänder hon bland annat mot samtliga de sex exempel på skillnader mellan latin och svenska som Ekenberg här, liksom 1995, anför. Hon betecknar avslutningsvis boken som en ”partsinlaga” som ger en ”mycket sned introduktion till den gregorianska sången för dem som framför allt kommer att använda de utgåvor av mässans och tidegårdens gregorianska sång som brukas inom Svenska kyrkan”.⁷² Recensionen är försedd med ett ”tillägg” av latinprofessorn Birger Bergh, som med hänvisning till aktuell forskning kritiserar Ekenbergs uppfattning att accent i medeltidens kyrkolatin uttrycktes med tonhöjning; i stället framhåller han att tryckaccenten (expiratorisk accent) var allennarådande vid denna tid.

Recensionen publicerades samma år även, något modifierad, som ett debattinlägg i *Kyrkomusikernas Tidning* och föranledde Ekenberg att gå i svaromål i samma tidning.⁷³ Beträffande psalmodin hävdar han att den stora andelen betonade slutstavelser i *finalis* i den nya psaltaröversättningen (38,4% enligt Ekenberg, 22% enligt Zethelius) kräver att man utvidgar bruket av *pausa correpta* även till *finalis*, vilket innebär att utformningen måste bli annorlunda än i de latinska standardutgåvorna (där betonad slutstavelse i *finalis* är mycket sällsynt); för detta måste dock ”pålitliga gregorianska melodiformer” användas.⁷⁴ Intressant i Ekenbergs inlägg är att han tonar ner skillnaderna mellan Laurentius Petri-sällskapet och de egna ståndpunkterna; detta gäller både i fråga om utformningen av (enkla) antifoner och i viss utsträckning även psaltarpsalmodin; här nämner han som exempel att en av hans mer ”djärva” förenklade versioner av åttonde psalmtönen även återfinns i *Den svenska tidegården*. Zethelius återkom (2001) med en slutreplik, där hon upppepar sina tidigare

---

⁷² Zethelius 2000a, s. 110–111. Med ”de utgåvor av tidegårdens gregorianska sång som brukas inom Svenska kyrkan” torde Zethelius avse *Den svenska tidegården*.

⁷³ Zethelius 2000b, respektive Ekenberg 2001.

⁷⁴ Ekenberg 2001, s. 15.

ståndpunkter; exempelvis vänder hon sig mot ”extrem enkelhet” i utformningen av melodierna, bland annat frånvaron av melismer annat än på stavelse med huvudaccent. I viss motsats till Ekenbergs understrykande av den gregorianska sången som framvuxen ur talet, markerar hon skillnaden mellan tal och sång just med hänvisning till melismerna och betonar den gregorianska sångens skönhetsvärden. När det gäller psalmodin, kritiserar hon Ekenbergs frekventa bruk av ”primkadenser”, d.v.s. *finales* där obetonade slutstavelser (om sådana finns) ligger kvar på samma tonhöjd som den sista accentnoten.

Ytterligare en upplaga med musik av *Den svenska tidegården* kom 2002, anpassad till Bibel 2000 och genomgången för att ytterligare förbättra anpassningen mellan text och melodi. I sina kommentarer i utgåvan framhåller Holte under rubriken ”Gregoriansk sång och svenskt språk” (s. 577–578 och 584–585) ånyo svenskans speciella likheter med latinet – eller i varje fall frånvaro av avgörande skillnader – som en förutsättning för gregorianik på svenska. Dock diskuteras även olikheter och olika svårigheter vid textunderläggningen, inte minst när det gäller psalmodin. För denna ges exempel på olika typer av lösningar: noggranna överväganden vid val av psalmton, ändring från enkel- till dubbelaccentuering, bearbetning av texten (bland annat ändring av ordföljd) och frångående av traditionella underläggningsregler. Som helhet ger texten uttryck för en större problemmedvetenhet och mer flexibilitet än motsvarande texter från Adell-Peters-epoken, utan att frånga anspråket på att använda ”autentiska” melodier.

Mål och medel

Trots alla olikheter när det gäller såväl principer som praktisk utformning av svenskspråkig sjungen tidegård märks också en tydlig kontinuitet genom hela den behandlade perioden och även en konsensus i vissa avseenden mellan företrädare för olika synsätt. Exempelvis erkänner samtliga skribenter att svensk textunderläggning innebär problem, att dessa inte är obetydliga och att helt tillfredsställande lösningar i flera fall inte står till buds. Ett par år efter *Evangelisk tidegård* skriver Knut Peters, säkerligen utifrån egen erfarenhet, om

”verkliga svårigheter ... ofta utav tröstlösaste beskaffenhet” (1926, s. 58), och i förordet till *Den gregorianska sången* nämner han problematiska fall där ”tvenne ungefär lika goda – eller kanske hellre: lika dåliga – möjligheter erbjuda sig” (1930, s. 4). Denna problemmedvetenhet framträder i än högre grad hos Ragnar Holte – vi har ju sett att den i ett skede (1970) fick honom att experimentera med förenklande nykomposition av psalmtonernas recitationsformler, på sätt och vis i samma anda som Ekenbergs senare versioner. Problemen förnekas inte heller av en så konsekvent förespråkare av svensk gregorianik som Gudrun Zethelius, även om hon i sin polemik med Anders Ekenberg tenderar att tona ned dem.⁷⁵

Det finns också, åtminstone i vissa avseenden, en konsensus när det gäller problemens natur och att de i stor utsträckning är knutna till psalmodieringen, i första hand konflikten mellan musikalisk och textlig accent. Uppfattningarna om vilka de mest brännande problemen är inom det sistnämnda området har dock skiftat, framför allt eftersom de nya psaltaröversättningarna 1979 (partiell), 1995 och 2000 (vilka alla utformats enligt samma principer) med sina korta rader och många slut på betonad stavelse har aktualiserat andra problem än 1917 års kyrkobibel, vars ordrikedom ledde till många radslut med fler än de i romersk tradition tillåtna två obetonade stavelserna.⁷⁶ Genomgående är också insikten om att svenskans komplexa accentsystem är en svårighet i sammanhanget, även om meningarna skiftar beträffande graden av komplexitet.⁷⁷

Kärnfrågan har gällt huruvida de av alla erkända problemen är så allvarliga eller, annorlunda uttryckt, de gregorianska melodierna hör så intimt samman med latinet att underläggning av svensk text till (mer eller mindre oförändrade) gregorianska melodier inte låter

---

⁷⁵ Zethelius 2000a och 2001b.

⁷⁶ Se de statistiska jämförelserna i Ekenberg 1980, vilka dock givetvis endast avser de 21 psaltarpsalmer som ingick i 1979 års provöversättning.

⁷⁷ Adell räknar med fyra grader av accent, i anslutning till Gideon Danells kategorisering i *Svensk ljudlära* (4. uppl., 1937; Adell 1946, s. 14–15; 1963b, s. 74). Ekenberg (1998a, s. 85) skriver, mer allmänt, om ”ett rikt system av varierande starka betoningar”. Zethelius (2000, s. 16) däremot tycks inte räkna med mer än två accenttyper (akut och grav).

sig göra med gott, eller åtminstone godtagbart, resultat och därför bör undvikas, eller åtminstone starkt begränsas. Att denna kritiska inställning till gregorianik på svenska fanns under hela perioden torde framgå av det allvar med vilket Peters (1930, s. 106) behandlar en tänkt kritik och den möda han lägger ner på att argumentera för sin ståndpunkt (han anger dock inte någon källa till de refererade invändningarna). Bristen på alternativ till gregorianiken i tidegården vid denna tid innebar att kritik mot svensk gregorianik närmast var liktydig med avvisande av sjungen tidegård över huvud taget, något som gjorde denna fråga särskilt brännande. Verkliga alternativ kom först långt senare. Tore Nybergs (1966) utmaning till radikalt nyskapande, inte på fri hand utan som ”vidareutveckling” av gregorianiken, var ett tidigt uttryck för den ”postkonciliära” tendens som också, uttryckt som strävan till enkelhet, finns antydd redan 1980 hos Ekenberg och som på tidegårdens område fick sitt första konkreta svenska nedslag i psalmtonsbilagan till *Kyrkans dagliga bön* (1990).

Vid sidan av de skarpa motsättningar som ännu omkring millennieskiftet kom till uttryck i meningsutbytet mellan Ekenberg och Zethelius, fanns vid denna tid, som visats ovan, även en konvergerande tendens i form av vissa inslag i 1995–1997 års utgåva av *Den svenska tidegården* – däribland centonisering – som kan ses som ett närmande till den Ekenbergska linjen. Man bör också hålla i minnet att Ekenberg, åtminstone i boken från 1998, godtar svensk text till delar av den gregorianska kärnrepertoaren; hans starkaste invändningar mot försvenskning gäller ”rika”, melismatiska sånger.

Trots denna tendens förblir skillnaderna mellan Laurentius Petri-sällskapets linje och det synsätt som företräds av Ekenberg betydande, något som kommer till tydligt uttryck i 1990-talets olika tidegårdsutgåvor. En av dessa skillnader gäller den estetiska aspekten. Både Holte och Zethelius lägger stor vikt vid det man ser som de gregorianska melodiernas skönhetsvärden. Holte uttrycker beundran för ”den rytmiska dynamiken och helhetskänslan” i de klassiska antifonerna och Zethelius (2000, s. 16) använder uttrycket ”melodiglädje”. Det är att märka att denna betoning av estetiska kvaliteter knappast återfinns i Peters och Adells texter utan framträder först

från 1990-talet, då den blir en del av kritiken mot förenklingen i de Ekenbergska utgåvorna. Ekenberg å sin sida erkänner att gregorianska melodier kan vara ”oerhört vackra” (1998, s. 85) men framhåver i första hand enkelheten som ideal och betonar melodiernas samhörighet med talet.

Skilda meningar framträder också när det gäller värdet av att i tidegården (och liturgin över huvud taget) bevara de gregorianska originalmelodierna. I Ragnar Holtes introduktion till onlineutgåvan av *Den svenska tidegården* (”Vad är tidegården?”) framhålls att musiken utgörs av ”mer autentiska” gregorianska melodier (än i andra utgåvor), och enligt Holte har målet för hans och Laurentius Petri-sällskapets arbete hela tiden varit oförändrat: ”en tidegård där svensk text uppnår en perfekt symbios med de klassiska gregorianska melodierna.”⁷⁸ För Ekenberg leder dock en sådan målsättning i fel riktning: den är grundad på en missuppfattning av den gregorianska sångens natur och gör inte rättvisa åt svenska språket. Men även han söker en nära anslutning till gregorianiken, om än med andra metoder: element ur den medeltida melodiskatten tas fram, omformas och omgrupperas för att anpassas till svenskan och därmed uppnå det textens primat som är grundläggande för den traditionella latinska kyrkosången.⁷⁹ Också detta kan betecknas som en strävan till ”symbios”. Därmed skulle den avgörande skillnaden mellan de två ståndpunkterna handla mer om medlen än om målet.

---

78 2016, s. 93–94. Samtidigt har acceptansen inom Laurentius Petri-sällskapet för andra former av sjungen tidegård ökat; så skriver Holte (2016b) i uppskattande ordalag om de ”super-enkla psalmtoner” som utarbetats av Peter Hallendorf för Bjärka-Säby-kommunitetens serie med tidebönsutgåvor. Han ställer dessa i motsats till ”vanställande förenklingar av de klassiska psalmtonerna”, med underförstådd adress till de Ekenbergska psalmtonsvanternas (s. 242).

79 Redan Adell (1963b, s. 75) uppmärksammade möjligheten att använda sig av medeltida melodimaterial utanför de officiella Solesmes-utgåvorna för att komma till rätta med de svenska textunderläggningsproblemen (se ovan, avsnittet ”Ett ofullbordat *magnum opus*” och Musikexempel 3).

Summary

Towards a Perfect Symbiosis? Gregorian Chant and the Sung Office in Swedish in the Twentieth Century

Sverker Jullander, senior professor of musical performance at Luleå University of Technology.
sverker.jullander@ltu.se

This study deals with different approaches to the use of Gregorian chant with Swedish texts in the Divine Office, from the 1920:s onward, with particular focus on psalmody. In 1924, the clergymen Arthur Adell and Knut Peters published *Evangelisk tidegård*, the first modern Swedish-language service order for the Office using exclusively Gregorian melodies. The official *Vesperale* and *Psalterium* of 1925, using mainly Gregorian melodies, was severely criticized by Peters, who, together with Adell, sought to establish principles for the use of Swedish texts to Gregorian psalmody.

How such principles ought to be formulated and applied was discussed intermittently in the following decades. While all participants in these debates agreed that using Gregorian chant to Swedish texts entailed special difficulties, opinions on how to handle these problems varied widely, and, especially from the 1980:s, it was questioned whether the Swedish language was at all suitable for Gregorian chant. The Laurentius Petri Society, founded by Adell and Peters, maintained that original Gregorian melodies could – and should – be used, whereas the Roman-Catholic diocese in Sweden advocated a modified psalmody, albeit still based on the traditional psalm tones. These differences, reflected in the respective editions, still persist as different ideals and principles, although a converging tendency may be observed in recent years.

Källor och litteratur

- Adell, Arthur, 1942, "Den 'gregorianska' sången. Några drag ur dess historia". *Svenskt Gudstjänstliv: Tidskrift för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 17 (1), s. 1-7.
- Adell, Arthur, 1946, "Psaltarsång eller Psalmodiering på svenska". *Svenskt Gudstjänstliv: Tidskrift för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 21 (1), s. 6-19.
- Adell, Arthur, 1948, "Svenskt Antifonale". *Svenskt Gudstjänstliv: Tidskrift för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 23 (4), s. 93-96.
- Adell, Arthur, 1950, "Den gregorianska sången". *Svenskt Gudstjänstliv: Tidskrift för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 25 (2), s. 33-38.
- Adell, Arthur, 1952, "Svenskt och gregorianskt". *Svenskt Gudstjänstliv: Tidskrift för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 27 (2), s. 33-40.
- Adell, Arthur, 1963a, "Den gregorianska sångens utförande". *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 38, s. 11-17.
- Adell, Arthur, 1963b, *Gregorianik I*. Lund: Gleerup.
- Allard, F. M. (Fredrik Martin), 1927, "Kyrkosångens vänner". *Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv* 2 (2), s. 28-29.
- Anon., 1927, "Det sjätte allmänna svenska kyrkosångsmötet, tillika den första allmänna kyrkosångshögtiden". *Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv* 2 (12), s. 161-177.
- Den svenska tidegården. Completorium: kyrkans aftonbön för veckodagarna och för kyrkoåret med melodier*, 1995, red. Ragnar Holte. Stockholm: Verbum.
- Den svenska tidegården. Middagsbön för veckodagarna och för kyrkoåret med melodier*, 1996, red. Ragnar Holte. Stockholm: Verbum.
- Den svenska tidegården. Morgon- och aftonsång – laudes och vesper för veckodagarna och för kyrkoåret med melodier*, 1997, red. Ragnar Holte. Stockholm: Verbum.
- Den svenska tidegården. Antifonale*, 2002, red. Ragnar Holte. Visby: Wessman.
<https://antifonalet.gudstjanst.nu>
- Det svenska antifonalet I. Antifonale till veckans tideböner*, 1949, red. Arthur Adell och Knut Peters. Lund: Gleerup.
- Det svenska antifonalet II. Antifonale till kyrkoårets tideböner*, 1959, red. Arthur Adell och Knut Peters. Lund: Gleerup.
- Dillmar, Anders, 2015, *Harald Göransson och gudstjänstmusikens omvandling*. Skellefteå: Artos.
- Edwall, Pehr, 1991, "Knut Peters och den svenska tidegården". *Tidegårdens tillskyndare: Svenskt Gudstjänstliv* 66, s. 19-21. Tro och Tanke 1991:5. Svenska kyrkans forskningsråd.
- Ekenberg, Anders, 1980, "Psaltaröversättning och psalmodi". *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 55, s. 55-64.
- Ekenberg, Anders, 1995, "Den gregorianska sången". *Gregorianik: Svenskt Gudstjänstliv* 70, s. 9-32. Tro och Tanke 1995:4. Svenska kyrkans forskningsråd.
- Ekenberg, Anders, 1998a, *Den gregorianska sången: Teori – historia – praxis*. SKS musikböcker nr 13. Stockholm: Gehrman.

- Ekenberg, Anders, 1998b, *Den gregorianska sången: Repertoarhäfte*. SKS musikböcker nr 14. Stockholm: Gehrman.
- Ekenberg, Anders, 2001, "Ord och ton i gregoriansk sång", *Kyrkomusikernas Tidning* 67 (5), s. 14–15.
- Elert, Claes-Christian, 1966, *Allmän och svensk fonetik*. Stockholm: Almqvist och Wiksell.
- Evangelisk tidegård*, 1924, red. Arthur Adell och Knut Peters. Lund: Gleerup.
- Evangelisk tidegård, nr 1. Tidegudstjänster för en söndag och dess helgsmål jämte de övriga veckodagarnas completorier*, 1936, red. Arthur Adell och Knut Peters. Lund: Gleerup.
- Evangelisk tidegård, nr II. Antifonale till Kyrkoårets aftonböner*, 1938, red. Arthur Adell och Knut Peters. Lund: Gleerup.
- Förslag till Vesperale för Svenska Kyrkan*, 2 vol., 1914, red. Uddo Lechard Ullman och John Morén. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag.
- Hartman, Lars, 1962, "[Gregoriansk Æstetik] II". *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 37, s. 41–42.
- Hellerström, Albert Oscar Torvald, 1933, "Den svenska tidegården". *Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv* 8 (10), s. 146–148.
- Hellerström, Albert Oscar Torvald, 1945, *Kyrkans traditionella sång*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag.
- Hellerström, Albert Oscar Torvald, 1954, *Liturgik*, 3. uppl. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag.
- Holte, Ragnar, 1970, "Kan psalmttonerna reformeras?" *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 45, s. 41–45.
- Holte, Ragnar, 1971, "Gamla och nya psalmtoner". *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 46, s. 6–19.
- Holte, Ragnar, 1980, "Psaltaröversättning och psalmodi". *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 55, s. 65–68.
- Holte, Ragnar, 1991, "Den svenska tidegården". *Tidegårdens tillskyndare: Svenskt Gudstjänstliv* 66, s. 7–18. Tro och Tanke 1991:5. Svenska kyrkans forskningsråd.
- Holte, Ragnar, 1995, "Musiken till *Den svenska tidegården*". *Gregorianik: Svenskt Gudstjänstliv* 70, s. 77–107. Tro och Tanke 1995:4. Svenska kyrkans forskningsråd.
- Holte, Ragnar, 1996, "Förord". *Psaltarens tolkning och funktion: Svenskt Gudstjänstliv* 71, s. 7–10. Tro och Tanke 1996:3. Svenska kyrkans forskningsråd.
- Holte, Ragnar, 2016a, "Kyrkoåret i tidegården – berikat av gammal sångskatt". *Perspektiv på kyrkans år: Årsbok för Svenskt Gudstjänstliv* 91, s. 91–109.
- Holte, Ragnar, 2016b, "[Recension av] *Psalterium för de fyra veckorna; utdrag ur Kyrkans dagliga bön* (Katolska liturgiska nämnden) samt *Tideböner under året*, red. Peter Halldorf, och *Tideböner under fastan I*, red. Peter Halldorf. *Perspektiv på kyrkans år: Årsbok för Svenskt Gudstjänstliv* 91, s. 240–242.
- Holte, Ragnar, u.å., "Vad är tidegården?", *Den svenska tidegården* (onlineutgåva) <https://antifonalet.gudstjanst.nu/Dynamic/Terms/11/>.

- Jullander, Sverker, 2019, "Gregoriansk sång i evangelisk tidegård under 100 år". *Signum* 45, s. 38–43.
- Julotta, 1932, red. Knut Peters. Lund: Gleerup.
- Kyrkans dagliga bön: Tidegården enligt påven Paulus VI:s apostoliska konstitution "Laudis canticum" av den 1 november 1970 (*Liturgia Horarum*), band I: Advents- och jultiden, faste- och påsktiden, 1990. Stockholm: Stockholms katolska stift, Liturgiska nämnden.
- Kyrkans dagliga bön: Tidegården enligt påven Paulus VI:s apostoliska konstitution "Laudis canticum" av den 1 november 1970 (*Liturgia Horarum*), band II: Tiden "under året", 1990. Stockholm: Stockholms katolska stift, Liturgiska nämnden.
- Larsen, Ethan Rosenkilde, 1962, "Gregoriansk Æstetik I". *Svenskt gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 37, s. 37–40.
- Melodier till Kyrkans dagliga bön, I: Tidegårdens ständigt återkommande melodier samt kommentarer och anvisningar, 1993, red. Anders Ekenberg. Stockholm: Katolska liturgiska nämnden.
- Melodier till Kyrkans dagliga bön, II: Psalterium vecka I–IV, 1993, red. Anders Ekenberg. Stockholm: Katolska liturgiska nämnden.
- Musik till Tidegården, Kyrkans dagliga bön: Lördagens och söndagens vesper, veckans completorier samt vesper och completorium för kyrkoåret, red. Anders Ekenberg. Stockholm: Arcus, 1995.
- Musiken till Svenska Mässan: Bilaga till svenska kyrkans handbok, 1897. Stockholm: Abraham Lundquist.
- Nyberg, Tore, 1966, "[Recension av] Arthur Adell, *Gregorianik I: De bundna formerna*". *Svensk Tidskrift för Musikforskning* 48, s. 211–215.
- Peters, Karin, 1971, "Glimtar från begynnelsen till våra dagars tidegårdsarbete". *Svenskt Gudstjänstliv* 46, s. 3–5.
- Peters, Knut, 1926, "Nytt förslag till Vesperale för Svenska Kyrkan". *Tidskrift för Kyrkomusik och Svenskt Gudstjänstliv* 1 (4–5), s. 57–62.
- Peters, Knut, 1930, *Den gregorianska sången*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens bokförlag.
- Psalmer och visor 82. Tillägg till *Den svenska psalmboken, del 2*, 1982. Stockholm: SKEAB/Verbum.
- Psalterium, eller Psaltaren i urval, anordnad för växelsång. Tillägg till *Vesperale för Svenska Kyrkan*, 1925. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelsens bokförlag.
- Strinnholm Lagergren, Karin, 2009, *Ordet blev sång. Liturgisk sång i katolska kloster 2005–2007*. Diss. Skellefteå: Artos.
- Tidegården, Kyrkans dagliga bön: Psaltaren och andra bibliska texter samt hymner och böner ur kyrkans tradition för samkristet bruk, 1995. Stockholm: Arcus.
- Veckans completorier: *Det svenska antifonalet, 1A*, 1973, red. Ragnar Holte. Utgivna av Laurentius Petri Sällskapet. Lund: Gleerup.
- Veckans laudes: *Det svenska antifonalet, 1C*, 1975, red. Ragnar Holte. Utgivna av Laurentius Petri Sällskapet. Lund: Liber Läromedel.

- Veckans middagsböner: Det svenska antifonalet*, 1B, 1974, red. Ragnar Holte. Utgivna av Laurentius Petri Sällskapet. Lund.
- Vesperale för Svenska Kyrkan*, 1925, utgivet av den på 1920 års Kyrkomötes hemställen tillsatta kommittén. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses bokförlag.
- Viderø, Finn, 1962, ”Dansk Antifonale”. *Svenskt Gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 37, s. 43–46.
- Wijk, Axel, 1966, *Huvudreglerna för engelskans uttal*. Stockholm: Svenska Bokförlaget / Bonniers.
- Zethelius, Gudrun, 1970, ”Behöver psalmttonerna reformeras?” *Svenskt gudstjänstliv: Årsbok för liturgi, kyrkokonst, kyrkomusik och homiletik* 45, s. 47–51.
- Zethelius, Gudrun, 2000a, ”Den gregorianska sången, latinet och svenskan” (recension av Anders Ekenberg, *Den gregorianska sången*). *Forskning om gudstjänst: Svenskt Gudstjänstliv* 75, s. 100–112. Tro och Tanke 2000:2. Svenska kyrkans forskningsråd.
- Zethelius, Gudrun, 2000b, ”Den gregorianska sången, latinet och svenskan”. *Kyrkomusikernas Tidning* 66 (9), s. 16–20.
- Zethelius, Gudrun, 2001, ”Ord och ton i gregoriansk sång”. *Kyrkomusikernas Tidning* 67 (11), s. 10–11.

